

Motion till riksdagen

1987/88:Fi15

av Lars Tobisson m. fl. (m)

med anledning av prop. 1987/88:95 om datapolitik
för statsförvaltningen

1 Inledning

Moderata samlingspartiet har tidigare framhållit att statens datapolitik bör avse användandet av datorer inom statsförvaltningen. På andra områden varken kan eller bör staten styra användningen eller utvecklingen av datateknologi annat än i den utsträckning som krävs för att garantera medborgarnas rättigheter och integritet samt samhällets sårbarhetsskydd. Våra förslag syftande till bl. a. stärkt integritet återfinns i motion 1987/88:K431 Datorers betydelse och konsekvenser.

Statens många datasystem har stor betydelse för enskilda människor. Det är ofta omöjligt att undvika att bli registrerad i dessa. Dettaställer höga krav på integritetsskydd och sekretess hos de statliga datasystemen. Den svenska offentlighetsprincipen kräver också att för allmänheten och pressen intressanta uppgifter kan vara tillgängliga.

Datorer är ett mycket viktigt hjälpmedel såväl inom den egentliga statsförvaltningen som inom utbildningsväsendet och försvaret. Utvecklingen mot allt fler datoriserade arbetsplatser måste fortsätta. I detta fortsatta datoriseringsarbete är det viktigt att möjligheterna till effektivisering utnyttjas. Däri ingår bl. a. kommunikationsmöjligheterna mellan olika system men också användarvänliga programvaror.

2 Kunskapsutveckling

Regeringen framhåller att det främst är tre kategorier inom statsförvaltningen som behöver ökade kunskaper: verksledningarna, de som är operativt ansvariga för myndigheternas datorsystem samt assistentpersonal. Det är emellertid därutöver viktigt att myndigheterna beaktar utvecklingsmöjligheterna för handläggande personal. Erfarenheter från privata företag och en del myndigheter visar att adekvat datorstöd i form av ordbehandling, databaser, kalkylprogram och beslutsfattarstöd genom s.k. artificiella intelligensprogram avsevärt kan höja handläggares effektivitet samtidigt som kvaliteten kan förbättras. Myndigheterna bör således även beakta denna personalkategori.

Regeringen har i propositionen givit statskontoret och SIPU viktiga uppgifter i samband med kunskapsutvecklingen inom statsförvaltningen.

Det finns inom dessa organ kunskap om hur datorteknik kan nyttjas. Utvecklingen inom datorområdet går emellertid för närvarande mycket snabbt, inte minst på programvarusidan. Det innebär att statskontorets och SIPU:s kompetens måste kompletteras. I många fall kan därför utomstående konsulter och universitets- och högskoleinstitutioner hjälpa myndigheterna i deras kunskapsutveckling. Statskontorets och SIPU:s verksamhet bör därför bara vara en del av utbudet av kurser och seminarier.

Myndigheterna bör även kunna lägga ut utbildningsuppdrag på enskilda konsulter eller, genom s. k. uppdragsutbildning, på universitets- och högskoleinstitutioner.

3 Arbetsmiljö

Den oro som uppkommit för de medicinska effekterna hos dem som arbetar vid bildskärmar måste tas på allvar. Det är därför anmärkningsvärt att det inte finns några förslag till forskning och andra insatser för att utröna orsakerna till de medicinska effekterna och för att utveckla motmedel mot dessa. Det som i stället föreslås kan medföra långtgående och kostsamma insatser för att begränsa elektrostatiske och elektromagnetiska fält, vars medicinska effekter inte är klarlagda.

Enligt vår mening bör insatserna i detta avseende just nu enbart inriktas mot en kraftig satsning på forskning för att utröna orsaker och samband mellan informationsteknologins användning och arbetsskador. Denna forskning bör å andra sidan inte inskränkas till de elektrostatiske och elektroniska magnetfälten utan även omfatta psykologiska och sociala faktorer relaterade till bildskärmsarbetet i ett vidare perspektiv. Hittills har diskussionen om bildskärmar, ergonomi och hälsa i alltför hög grad inneburit att man tittat på bildskärmen som en isolerad företeelse. I verkligheten är den endast en komponent i system där t.ex. datorprogrammets betydelse för t.ex. svarstider och deras orsak till stresseffekter o.d. är i minst lika hög grad viktiga att utröna.

Vi föreslår därför, i stället för den absoluta tidpunkten 1991 för en eliminering/minskning av de elektriska fälten, att insatserna inriktas mot en intensifierad forskning för att vid den tidpunkten ha klarlagt de verkliga orsakerna till de medicinska problem som kan ha samband med bildskärmsarbete. Vi anser att detta är en klart bättre metod att minska den oro som finns.

4 Säkerhet och sekretess

Statens datorsystem måste uppfylla höga krav på säkerhet och sekretess. Varje statlig myndighet måste ha det primära ansvaret för att dess datorsystem uppfyller relevanta krav på säkerhet, sekretess och driftssäkerhet. De data som lagras i olika myndigheters system är mycket olika, vilket även ställer skilda krav vid prioritering av olika skyddsåtgärder.

Hoten mot datorsystemen ökar. Allt fler rapporter om intrång i såväl statliga som privata datorsystem i utlandet ger anledning till oro även beträffande de svenska systemen. Datorsystemen måste skyddas dels från

intrång som kan leda till att sekretessbelagda uppgifter kommer i orätta händer, dels från intrång som kan leda till att datorsystemen saboteras. Slutligen måste vissa viktiga datorsystem vara så utformade att riskerna för driftsavbrott minimeras.

Regeringen har valt att låta statskontoret ta ett samordningsansvar för ADB-säkerheten i fred inom den civila statsförvaltningen inkl. affärsverken. Vi har tidigare framhållit att frågorna om sårbarhet varit otillfredsställande handlagda av regeringen. Efter det att regeringen lagt ner sårbarhetsdelegationen har ÖCB övertagit ett övergripande ansvar för sårbarhetsfrågor i relation till landets civila beredskap. Nu finns det risk att sårbarhetsfrågorna splittras mellan ÖCB, statskontoret och SAMS. Den sistnämnda organisationen saknar helt resurser för att leda arbetet med att minska det svenska samhällets sårbarhet i samband med datoranvändning. Ansvarsfrågorna inom regeringskansliet är också oklara. Statskontoret sorterar under civildepartementet, ÖCB under försvarsdepartementet.

En organisation med en gemensam handläggning av sårbarhetsfrågorna både i fredstid och för kris- och krigslägen hade varit att föredra. Med den nuvarande organisationen åvilar det regeringen ett stort ansvar att tillse att sårbarhetsfrågorna beaktas såväl inom den statliga sektorn som inom övriga samhällssektorer.

Beträffande statskontorets samordningsansvar för sårbarhetsfrågor bör detta inskränkas till den civila statsförvaltningen, exkl. affärsverken.

Affärsverkens ställning förändras för närvarande. De får en självständigare ställning i förhållande till regeringen och skiljer sig alltmera från den övriga statsförvaltningen. Moderata samlingspartiet har förordat att flera av de nuvarande affärsverken skall omvandlas till aktiebolag.

De flesta affärsverken, bl. a. televerket, posten och SJ, vidmakthåller mycket stora datorsystem. Säkerhetsbedömningen av dessa datorsystem bör huvudsakligen kunna ske efter samma bedömningar som gäller liknande datorsystem i företag. Denna bedömning måste i första hand utgå från deras betydelse ur totalförsvarssynvinkel. Organisatoriskt behöver därför knappast statskontoret finnas som en förmedlande länk mellan de stora affärsverken och ÖCB.

5 Förvaltning och inköp av datorsystem

Statens användning av informationsteknologi och ADB har inte i alla avseenden varit framgångsrik. Kostnadsöverskridanden, förseningar och tekniska problem har snarare varit regel än undantag. Detta beror dock mer på brister i inblandade myndigheters förmåga att utnyttja datahjälpmedlet samt på en förkärlek för komplexa, centraliserade systemlösningar än på hjälpmedlet som sådant och de möjligheter detta erbjuder. Vissa av de stora statliga ADB-system som är i drift är gamla, i något fall från 1960-talet. Successiva mindre förändringar har medfört höga underhållskostnader. Systemen tillfredsställer inte nuvarande krav på användarvänlighet och arbetsmiljö, datorerna är oekonomiska, sårbarhets- och säkerhetsskydd är inte tillfredsställande, osv.

I dag är datorer ett naturligt inslag i snart sagt varje verksamhet. Ingen

myndighet kan undgå datorhjälpmedel och varje myndighet måste själv eller med extern hjälp bygga upp en användarkompetens.

Regeringens förslag syftar till att resp. myndighet själv skall ta ansvar för inköp och drift av sina datorsystem. Likväl innebär regeringens förslag inte för närvarande någon genomgripande förändring av rutinerna vid inköp av statlig datorutrustning. Beträffande finansieringen aviserar regeringen att det nuvarande centrala anslaget för inköp av datorutrustning skall avskaffas och att varje myndighet själv skall finansiera sina datorinköp. RRV har fått i uppdrag att utreda de nya formerna för finansiering. Det är angeläget att denna förändring sker snarast möjligt. Det möjliggör en rimlig avvägning mellan investeringar i datorutrustning, program och programutveckling liksom kostnader för personal, drift eller andra investeringar.

Regeringens ambition när det gäller besluten om inköp av datorutrustning är i nuläget begränsade. I propositionen sägs det:

Jag är dock inte beredd att nu gå så långt som flertalet remissinstanser vill och ge myndigheterna det fulla ansvaret för all upphandling av ADB-utrustning.

Regeringen hänvisar till att man på sikt är beredd att ge myndigheterna detta ansvar. Det finns i propositionen emellertid inga uppgifter om när regeringen anser att den aviserade omläggningen av anslags- och beslutssystem kan ske. Det bör enligt vår mening ske snarast möjligt.

6 Standardisering och normering

Standardisering är väsentlig inom ADB-området. Den standardisering som bör ske inom statsförvaltningen bör i första hand utgå från det internationella och europeiska standardiseringsarbetet. Den bör givetvis även utgå från det standardiseringsarbete som utförs inom svenska standardiseringsorganisationer, såsom SIS. För att underlätta kommunikation mellan olika delar av statsförvaltningen kan det finnas anledning att förordna vissa enhetliga lösningar som inte är standarder. Statskontoret bör kunna utfärda rekommendationer i dessa avseenden.

Den utredning av vilka förutsättningar som finns för hur de statliga myndigheternas behov av datakommunikation skall tillgodoses i framtiden bör av praktiska skäl i första hand omfatta de större datakommunikationsanvändarna bland de civila förvaltningsmyndigheterna såsom riksförsäkringsverket, riksskatteverket, löne- och pensionsverket, arbetsmarknadsverket etc. Det kommer att finnas skäl som talar för att även andra myndigheter ansluter sig till detta kommunikationsnät, men varje myndighet måste få göra en egen avvägning av fördelar och nackdelar.

Inom vårt land har vi inom olika områden ofta strävat efter att skapa "svenska modeller". Så har det även varit inom dator- och ADB-området. Dessa försök har nästan undantagslöst misslyckats, därför att den svenska marknaden är för liten för att kunna bära de utvecklingskostnader som de "svenska modellerna" för med sig. Det enda undantag från dessa generella slutsatser som kan noteras är viss inverkan på den ergonomiska utformningen av viss utrustning.

De tankar beträffande utveckling av "svenska programvaror" som kan

skönjas bakom vissa av förslagen i propositionen kan lätt bli lika orealistiska som de försök att bygga "svenska datorer" som tidigare gjorts och som förorsakat långa tidsfördröjningar och stora kostnader. Som exempel kan nämnas de s. k. Bertil- och Cecilia-affärerna som statskontoret genomförde åt försvaret.

Det är väsentligt att upphandlingsmetoderna avpassas till förhållandena inom branschen. Leverantörer bör få komma in tidigt i en utvecklingsprocess och erbjuda sina olika konkurrerande lösningar. Risk finns annars att specifikationerna medvetet eller omedvetet utpekar en enda leverantör varigenom konkurrensmomentet i realiteten upphävs.

7 Försäljning av statliga datorcentraler

Regeringen föreslår att datorcentralen vid Stockholms universitet – QZ – skall säljas till DAFA. Vi har inte i sig någon invändning mot att QZ, som till en stor del utnyttjas för externa uppdrag, överförs till ett dataservicebolag. Vi har emellertid i tidigare motioner föreslagit att DAFA helt eller delvis skall privatiseras. Regeringen bör låta utreda om det finns några vägande skäl för att någon del av DAFA:s nuvarande verksamhet bör kvarligga i statlig ägo.

Regeringen bör dessutom låta göra en förutsättningslös utredning av den statliga ESKA-koncernens uppgifter, omfattning och ägarförhållanden.

8 Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående kompetensutvecklingen inom dataområdet,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående eventuella hälsorisker vid bildskärmsarbete,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående sårbarhetsarbetets organisation,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående statskontorets uppgifter i förhållande till affärsverken,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående behovet av att snarast ändra anslags- och beslutssystemen vid anskaffning av statlig datorutrustning,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående standardisering,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående privatisering av DAFA,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres angående ESKA-koncernen.

Mot. 1987/88
Fi15

Stockholm den 5 april 1988

Lars Tobisson (m)

Rune Rydén (m)

Filip Fridolfsson (m)

Hugo Hegeland (m)

Margit Gennser (m)

Anders Andersson (m)

Bo Lundgren (m)

Margareta Gard (m)

Bengt Wittbom (m)